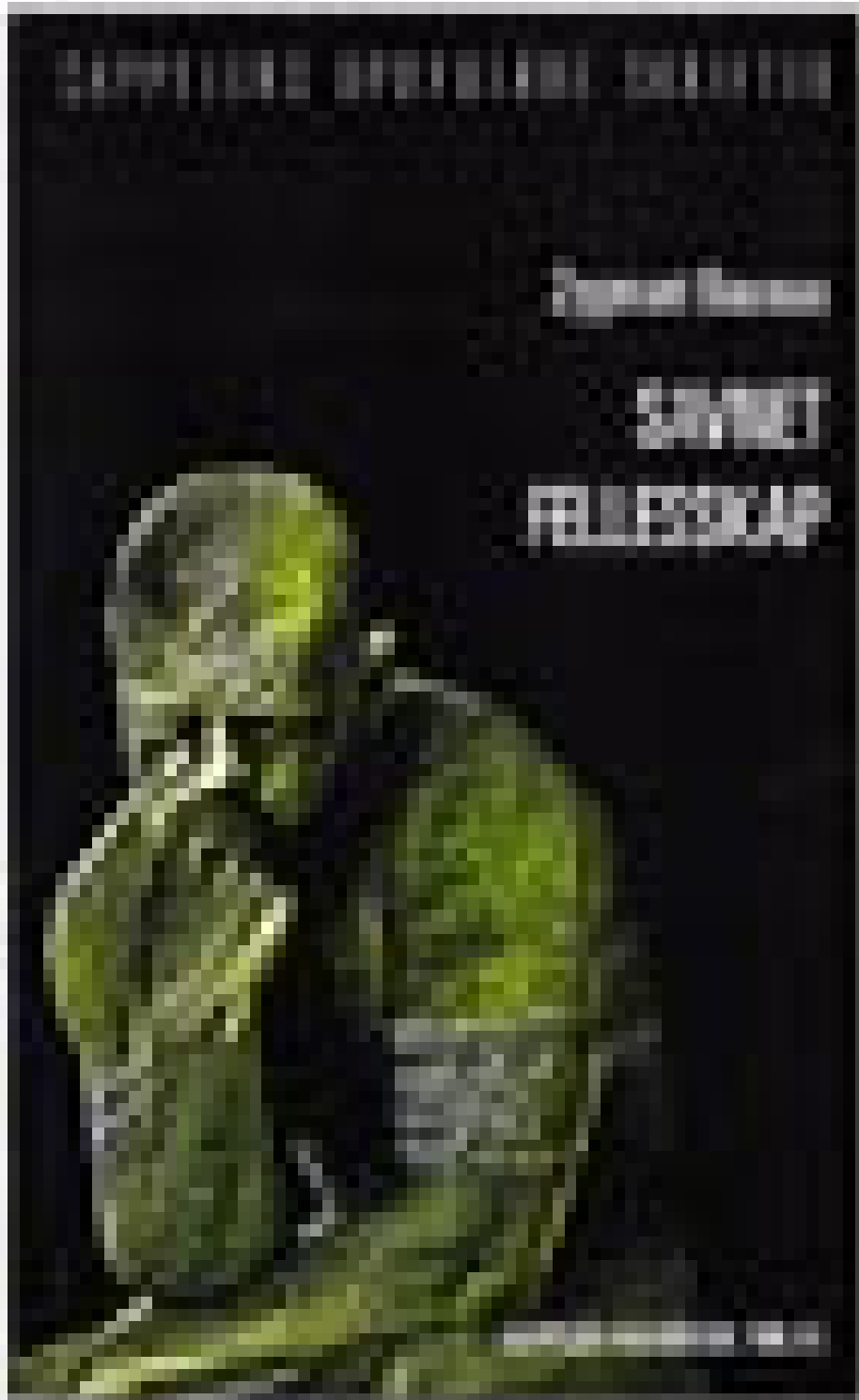

Kollektive feilgrep – individuell lidelse?

BOKOVERSIKT

Virkeligheten er i rask endring, men hva består endringene egentlig i, hva driver dem frem, og hvor bærer det hen? Er jeg også i endring, flyter jeg bare med i strømvirvlene, eller gjør jeg egne valg? Som lege opplever jeg en tilstrømming av sårede enkeltmennesker som kommer med svær smerte, bekymring, angst og fortvilelse. Statistikken bekrefter inntrykket: Økningen i mentale, sjelelige, sosiale lidelser er sterk og rask. Men verken den enkelte pasient, eller statistikkene, eller pressens overflatiske analyser, kan forklare meg hva det er som foregår.

Derfor er det prisverdig at Cappelen i sin serie av Upopulære Skrifter har bedt den fremstående sosiologen Zygmunt Bauman skrive en analyse av vår tids fellesskap, eller mangelen på sådanne. Bauman er kanskje mest kjent for sin analyse av Holocaust, som han ser som et ektefødt barn av moderniteten og den definitive punktering av naiv tillit til at vitenskapelige og tekniske fremskritt i seg selv garanterer et menneskeverdig samfunn. For ikke-eksperten som trenger å få Baumans tenkning satt i en gjenkjennelig ramme er det god hjelp å få av Per Bjørn Foros' innledningskapittel og Arne Johan Vetlesens fyldige etterord, som med fordel kan leses først.

Boken har sin styrke på særlig to steder: fremstillingen av den historiske prosess vi fortsatt står i, og fremstillingen av vår tids forunderlige spenning mellom frihet og trygghet, og de konsekvenser dette har for fellesskapene, og dermed for livsbetingelsene i den vestlige verden.

Bauman gir en oversiktlig, om enn forenklet, fremstilling av de viktigste forandringene i levevilkår og mentalitet gjennom de siste par hundreår, med vekt på industrialiseringen og oppbyggingen av den moderne staten. Begge disse prosjektene krevde intens kontroll og overvåking for å sikre arbeidsmoral, motivasjon og lojalitet. I den senmoderne verden, som er vår tid, har den ytre formen for sosial kontroll avtatt dramatisk, slik at vi siden cirka 1968 har opplevd en sterkt økende frihet, eller normløshet, avhengig av betrakterens ståsted. Bauman beskriver detaljert hvordan fravær av ytre styring ikke betyr fravær av sosial kontroll, bare at kontrollen er overtatt av den enkeltes selvovervåking og egenkontroll, hvilket sikrer korrekt veltilpasset atferd på en atskillig billigere og enklere måte. "Sluttete kolonner i taktfast marsj er avløst av bisvermen, og svermen kan forflytte seg i takt uten at noen av enkeltmedlemmene har den minste anelse om hva en "fellesverdi" er for noe." Normen som styringsredskap er avløst av fristelsen og forførelsen, skriver Bauman. Forførelsen og fristelsen er uimotståelige fordi de hjelper oss i det som er det moderne menneskets viktigste prosjekt, nemlig byggingen, og den kontinuerlige ombyggingen, av den personlige identitet. "Idet fellesskapet bryter sammen, blir identiteten oppfunnet. . . . Identitet er et surrogat for fellesskap, for stedet der vi angivelig "naturlig hører hjemme" eller en krets som alltid er varm uansett hvor kaldt det blåser utenfor."

Baumans hovedanliggende er uroen ved at reelle fellesskap blir stadig vanskeligere å danne og opprettholde når alt flyter og intet varer særlig lenge. Samtidig skaper flyten en usikkerhet som bærer i seg "lidelse, forvirring, ubehag, følelse av hjelpeløshet, stress og frykt", slik det er vist blant annet i en rekke arbeidslivsundersøkelser i de senere årene. Det er disse konsekvensene av det individualiserte samfunn som tvinger mennesker til legekantorene, slankeklubbene, treningssentrene, soneterapeutene og håndspåleggerne, som suger dem til TV-skjermenes såpeoperaer og kjendisshow, hvor de søker surrogatfellesskap og individuell hjelp for problemer som bare kan løses kollektivt. Den individuelle frihetens pris er utrygghet, og prisen betales vanligvis ikke av den globale eliten som faktisk kan nyte friheten. Det er noen andres trygghet som rammes. Selv om trygghet og frihet står i et spenningsforhold, kan de ikke klare seg helt uten hverandre. Hvis friheten innebærer svær utrygghet, er ikke lenger friheten en attraksjon, men en lammende retningsløshet.

Bauman er en samfunnsforsker som beskriver godt, og som ikke vegrer seg for å ta stilling. Hans anliggende er grunnleggende moralsk. Han frykter at velferdsstaten skal raseres av den individualistiske holdning som knytter verdighet til prestasjon og tror at den svake har sin egen dovenhet og svakhet å takke for sine problemer.

Mot slutten av boken skriver Bauman: ”Aldri før har bestrebelsene på å finne frem til felles menneskelige verdier vært så tvingende nødvendige som nå . . . Vi har alle behov for kontroll over de forholdene vi må kjempe med tilværelsens utfordringer under – men for de fleste av oss kan en slik kontroll bare oppnås *kollektivt*.” Hvordan en utvikling mot kollektive verdier i den senmoderne verden skal foregå, sier den kloke gamle professor ingenting om.

Boken er viktig. Dens svakhet er at analysene skrives med nokså store bokstaver, og virkeligheten han beskriver fortøner seg iblant som en karikatur. Det er da ikke blitt så ille her hos oss – ennå.

EdvinSchei

Seksjon for allmenntidisin

Universitetet i Bergen

Publisert: 30. mars 2001. Tidsskr Nor Legeforen.

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 9. juli 2026.